

УДК 94 (477.75)

Ішин А. В.

ЧАСТИНИ ОСОБЛИВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ (ЧОП) КРИМУ: ОРГАНІЗАЦІЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ

Частини особливого призначення були сформовані в Криму 17 червня 1921 року [3, ар. 2 об.]. ЧОП являли собою військові загони, що створювалися партійними органами. Ці загони використовувалися для ведення бойових дій проти «біло-зелених» (таку назву в архівних документах одержав збройний антибільшовицький рух, котрий розвивався на Кримському півострові на початку 1920-х років), для збору розвідувальної інформації, охорони важливих об'єктів, міст і сіл, а також для сприяння продовольчим й іншим органам Радянської влади.

Принципи бойового використання ЧОП полягали в тому, що залучати їх до бойових дій можна було лише з дозволу відповідного партійного комітету, обов'язковою була організаційна взаємодія з Червоною Армією, ВНК і міліцією, сили частин особливого призначення залучалися тільки для рішення найбільш складних і серйозних задач по захисту «революційного порядку» [4, с. 24].

Відповідно до положення, прийнятого ЦК РКП (б) у серпні 1921 року, у підрозділи ЧОП в обов'язковому порядку зараховувалися всі комуністи і комсомольці, придатні до несення військової служби. Центральна комісія з боротьби з бандитизмом дозволила включати в ЧОП також безпартійних, які заслугоували довіри [11, с. 229].

За станом на 1 березня 1924 року серед командного кадрового складу членів РКП (б) було 86 %, серед адміністративно-господарського складу – 60 %, а серед рядових бійців ЧОП – тільки 22 % [1, ар. 3].

4 серпня 1921 року на основі окремих підрозділів ЧОП був сформований Комуністичний полк особливого призначення, що у свою чергу 15 серпня 1921 року був розгорнутий у Шосту Кримську Комуністичну бригаду особливого призначення шестибатальйонного складу. Командиром бригади був призначений Фельдман. 5 грудня 1921 року Шоста Кримська Комуністична бригада особливого призначення була перейменована в Четверту Кримську Комуністичну бригаду особливого призначення, а 10 квітня 1922 року ця бригада була переформована в ЧОП Кримської АРСР [3, ар. 2 об.-3]. У складі ЧОП у цей період знаходилися п'ять окремих батальйонів, чотири роти й артилерійська батарея.

Слід зазначити, що через надкомплект штатного складу при деяких основних частинах були сформовані також так звані «безкадрові» частини: при Сімферопольському батальйоні був сформований двадцять п'ятий безкадровий батальйон, при Севастопольському батальйоні – двадцять шостий безкадровий

батальйон, при тридцять дев'яній Керченській роті сформована тридцять дев'ята безкадрова рота [1, ар. 2]. Особливістю безкадрових частин було те, що в них не було кадрового складу, а перемінний склад (міліційний) вважався резервом для основних підрозділів ЧОП [4, с. 21].

Кожний підрозділ ЧОП мав власний район дій і пункт збору. Бійці повинні були проходити загальний курс військового навчання і спеціальну підготовку [5, с. 131].

Очолював ЧОП командуючий, при ньому існував штаб, у веденні якого знаходилися бойова, розвідувальна й агентурна робота; організація, формування і мобілізація ЧОП; бойова підготовка і служба кадрів; комплектування і проходження служби командного й адміністративного складу; забезпечення усіма видами постачання і утворення і збереження мобілізаційних запасів майна [12, ар. 65].

14 січня 1922 року за підписом секретаря Обласного комітету РКП (б) Ізраїловича і командира Четвертої Кримської бригади особливого призначення Лепіна вийшов циркулярний лист, адресований місцевим органам Областкому РКП (б). У ньому відзначалося: «Частини особливого призначення в Криму не спаяні, не дисципліновані, відвідування занять дійшло до мінімуму, кадр ЧОП не забезпечений необхідним – усе це відбивається на боєздатності». У листі пропонувалося «негайно організувати в місцях розташування ЧОП Військові Ради частин особливого призначення» і з їхньою допомогою «підняти частини особливого призначення на належну висоту» [6, ар. 15]. У виконання цих розпоряджень на основі секретного «Положення про Ради частин особливого призначення», затвердженого ЦК РКП (б) у жовтні 1921 року в округах (які до жовтня 1921 року мали назву повітів) стали створюватися Військові Ради ЧОП. Туди входили: секретар окружного комітету РКП (б), командуючий ЧОП округу, представник окружного військкомату, представник Надзвичайної комісії. Головним призначенням Військової Ради ЧОП в окрузі було «встановлення найтіснішого зв'язку» ЧОП з окружним комітетом РКП (б) і органами цивільної і військової влади. В обов'язок окружної Ради ЧОП входило сприяння командуючому ЧОП і його штабу по обліку членів РКП (б) і кандидатів РКП (б) і членів РКСМ – Російського Комуністичного союзу молоді (тобто комсомольців); спостереження і вироблення заходів для забезпечення ЧОП усіма видами постачання; спостереження і вироблення заходів для забезпечення несення регулярної служби в ЧОП і сприяння успішному проведенню навчальних і інших зборів; керівництво роботою партійної і медичної комісії «у розбивці по чергах заклику», дача висновку по спірних питаннях і у випадку розбіжності з комісіями напрям питання на остаточне рішення у вищестоящу Раду ЧОП. Іншими словами, можна казати, що Військова Рада ЧОП округу спостерігала за бойовою готовністю ЧОП і несенням ними служби. Вона повинна була збиратися не менш двох разів на місяць і не втручатися в технічну (оперативну) сторону керування ЧОП [6, ар. 16 об.].

Поряд з окружними Радами частин особливого призначення була створена Військова Рада ЧОП Криму, що розташовувала аналогічними повноваженнями в масштабах півострова [6, ар. 15-16].

Характеризуючи особовий склад ЧОП Криму, варто помітити, що він підрозділявся на кадровий і перемінний (міліційний). Кадровий склад знаходився на

ЧАСТИНИ ОСОБЛИВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ (ЧОП) КРИМУ: ОРГАНІЗАЦІЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ

дійсній військовій службі, а перемінний числився на обліку, періодично призивався для навчальних зборів і зобов'язаний був систематично проходити заняття, не позбавляючись своєї повсякденної служби в заснуваннях і підприємствах.

За станом на 1 червня 1922 року в частинах особливого призначення Криму нараховувалося 1 075 членів РКП (б), 89 кандидатів у члени РКП (б), 185 членів РКСМ, загальне число «бійців, готових до виступу», склало 983 чоловіка [9, ар. 11-12].

На озброєнні знаходилося 2 429 гвинтівок і карабінів, 120 револьверів, 311 гранат, 100 ручних бомб, 31 кулемет, 2 легких знаряддя, 230 шрапнелей, 4 тачанки і т.д. (У цих даних не врахований бойовий склад Євпаторійської окремої роти) [9, ар. 12].

Слід зазначити, що чисельний склад ЧОП Кримської АРСР істотно зростав. Так, у березні 1923 року нараховувалося вже 2899 бійців, а в березні 1924 року – 4030 [1, ар. 9].

Починаючи з 1924 року, через загальну стабілізацію оперативної і політичної обстановки на півострові, діяльність штабу ЧОП Кримської АРСР і рад ЧОП зводиться переважно до організації навчання командного складу і бійців. Це добре видно з доповіді штабу ЧОП УВО начальника штабу ЧОП Кримської АРСР від 4 лютого 1924 року. «Повідомляю, що з усіх питань, обговорюваних у засіданнях Ради ЧОП, домінуючим питанням є навчальне – підготовка комунарів, всі інші питання тісно зв'язані з цим основним...», – відзначалося в доповіді [2, ар. 50]. Це було тим більш актуально, що, відповідно до доповіді про діяльність ЧОП Криму (з 1 березня 1923 року по 1 березня 1924 року), кадровий комсклад ЧОП Криму не задовольняв «усім вимогам сучасного командира» [1, ар. 7]. З листопада 1923 року в ЧОП Криму був уведений новий вид навчання – підготовка фахівців. Спеціальні заняття велися по санітарії, по кулеметної і гранатометної справі, а в двадцять шостому окремому Севастопольському батальйоні ще і по авіації. До березня 1924 року в частинах особливого призначення Кримської АРСР нараховувалося 1400 фахівців [1, ар. 9].

Стабільна політична обстановка на півострові обумовила вихід наказу командуючого ЧОП Кримської АРСР від 15 липня 1924 року, у якому містилося розпорядження про розформування частин особливого призначення Криму: «На підставі наказу ЧОП УВО від 7 липня 1924 року за № 726/133 довірені мені частини особливого призначення Криму підлягають розформуванню з передачею всього особового складу, військового майна й облікового матеріалу 3-й Казанській дивізії... Наказує: управління ЧОП Криму й окр. ЧОП розформувати. Для ліквідації справ і підготовки до здачі всього майна призначаю центральну ліквідаційну комісію...якої негайно приступити до роботи, закінчивши ліквідацію не пізніше 1 серпня ц.р.» [8, ар. 70-70 об.; 7, ар. 2-2 об.]. Відповідно до приведеного наказу ЧОП Кримської АРСР були розформовані.

На підставі наявних архівних даних можна прийти до висновку, що ЧОП Криму зіграли велику роль у боротьбі з антибільшовицькими виступами. Бійці-чопівці здобували дані про стан оперативної обстановки по всьому півострову, відбивали напади «біло-зелених», робили рейди з метою ліквідації їхніх збройних формувань

[10, ар. 6]. Коли в ніч з 11 на 12 січня 1922 року угрупованням «зелених» був захоплений Бахчисарай, взвод ЧОП під командуванням Шамова вже наступного дня вибив їх з міста [5, с. 131].

Література

1. Доклад о деятельности ЧОН Крымской АССР за период с 1-го марта 1923 года по 1-е марта 1924 года // Державний архів Автономної Республіки Крим (далі – ДААРК), ф. Р-3285, оп. 2, спр. 71а.
2. Доклады, сводки и переписка о Совете ЧОН // ДААРК, ф. Р-3285, оп. 1, спр. 667.
3. История частей особого назначения Крыма // ДААРК, ф. Р-3285, оп. 1, спр. 229.
4. Кукель Э.М. Части особого назначения (ЧОН) Украины в борьбе с вооруженной кулацкой контрреволюцией (1920 – 1924 гг.). Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. – Днепропетровск, 1975. – 27 с.
5. Петров В.Л. Борьба за змищення Радянської влади в Криму в 1920 –1921 рр. // Український історичний журнал. – 1970. – № 11. – С. 128-132.
6. Положение о советах ЧОН (копия). Протоколы заседаний Совета ЧОН Евпаторийского округа // ДААРК, ф. Р-3285, оп. 2, спр. 9.
7. Приказы частям особого назначения Крыма о ликвидации ЧОН // ДААРК, ф. Р-3285, оп. 1, спр. 623.
8. Приказы ЧОН Крыма // ДААРК, ф. Р-3285, оп. 1, спр. 659.
9. Сведения о боевом и численном составе ЧОН Крымской АССР // ДААРК, ф. Р-3285, оп. 2, спр. 24.
10. Телеграммы штаба 6-ой Отдельной Крымской коммунистической бригады особого назначения командирам батальонов о состоянии оперативной обстановки в Крыму // ДААРК, ф. Р-3285, оп. 2, спр. 6.
11. Трифонов И.Я. Классы и классовая борьба в СССР в начале НЭПа (1921-1923 гг.). – Часть 1. – Л.: Из-во Ленинградского университета, 1964. – 311 с.
12. Штатные расписания, дислокации частей особого назначения Крыма, приказы Харьковского военного округа и другие руководящие материалы частям особого назначения Крыма // ДААРК, ф. Р-3285, оп. 1, спр. 383.

Поступило в редакцию 29 августа 2001 г.